

Ольга ЯДЛОВСЬКА

доцент кафедри міжнародних відносин
та соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат історичних наук, доцент

**ЗАГРОЗА ДЕМОГРАФІЧНОЇ КРИЗИ ВНАСЛІДОК МІГРАЦІЇ
УКРАЇНСЬКИХ ЕВАКУАНТІВ У 2022-2023 рр.**

Демографічна криза в Україні є актуальною проблемою впродовж усього періоду незалежності, та особливо гостро вона постала протягом останнього десятиліття. Серед причин зниження рівня народжуваності та збільшення смертності є економічні – низький рівень життя та неможливість забезпечення базових потреб, трудова міграція за кордон, війна впродовж останнього десятиліття. Переломним катастрофічним моментом для демографії України став 2022 рік. Втрати українців після початку повномасштабної війни не розголошуються, загальна чисельність населення також. Однак ознаки демографічної кризи набули загрозливих рис через ще одну проблему – численний потік біженців з України за кордон. Навіть оприлюднені факти вражають: приблизно кожен п'ятий громадян України виїхав. Однак якщо оцінити у цілому відтік, міграцію, переселення українців, то зазначене співвідношення може збільшитися не на користь України. Якщо до початку 2022 р. йшлося про загрозливі демографічні процеси на межі невідтворюваності (оскільки смертність перевищувала народжуваність), то на сьогодні, враховуючи чисельність евакуантів, Україна стикається з демографічною прірвою, від якої країні буде вкрай важко оговтатися. Міграційна хвиля евакуантів з України виявилася найпотужнішою з 1991 р. (і навіть раніше) та найбільшою для ЄС.

Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) станом на кінець березня 2023 р. повідомляє про чисельність українських біженців у 5 млн 8,28 тис. осіб – зокрема йдеться про зареєстрованих за схемами захисту в Європі [1]. Національні уряди країн Європи систематизували дані про українських евакуантів, які стали на облік. При цьому слід підкреслити, що після зимових місяців та відносного зниження притоку біженців навесні в Європі знову почала зростати чисельність українців-біженців: найбільше українців прибуло до Польщі – 1 млн 577,29 тис. (+ 14 тис. з початку весни), Німеччини – 922,66 тис. (+ 41 тис.), Чехії – 502 тис. (+16,9 тис.), Великої Британії – 191,9 тис. (+33,1 тис.), Італії – 173,21 тис. (+2,9 тис.), Іспанії – 171,87 тис. (10,9 тис.), Болгарії – 155,46 тис. (+3,8 тис.), Румунії – 123,76 тис. (+12,9 тис.), Франції – 118,99 тис., Словаччини – 112,72 тис. (+5,7 тис.), Австрії – 94,98 тис. (+2,5 тис.), Нідерландів – 89,73 тис. (+4,5

тис.), Швейцарії – 83,43 тис. (+4,5 тис.), Литви – 76,16 тис. (+ 2,6 тис.), Ірландії – 78,03 тис. (+ 5,4 тис.), Бельгії – 69,25 тис. (+4,9 тис.), Португалії – 58,24 тис. (+1,1 тис.), Швеції – 53,51 тис. (+2,3 тис.), Фінляндії – 52,47 тис. (+3,2 тис.), Латвії – 46,86 тис. (+1,6 тис.), Естонії – 44,4 тис. (+1,6 тис.), Норвегії – 44,01 тис. (+5,4 тис.), Данії – 39,22 тис. (+1,5 тис.), Угорщини – 34,25 тис. (0,7 тис.), Кіпру – 21,84 тис. (+1,2 тис.), Хорватії – 21,35 тис. (+0,9 тис.), Греції – 20,96 тис., Словенії – 8,92 тис., Чорногорії – 8,3 тис., Люксембургу – 6,76 тис., Ісландії – 2,35 тис., Мальти – 1,74 тис., Сербії та Косово – 1,28 тис., Ліхтенштейну – 0,54 тис., Албанії – 0,03 тис. Зафіксовано українських біженців, але не отримано даних стосовно статусу у таких країнах, як: Молдова – 107,01 тис., Туреччина – 95,87 тис., Грузія – 25,70 тис., Північна Македонія – 6,57 тис., Азербайджан – 5,03 тис., Вірменія – 0,55 тис., Боснія і Герцеговина – 0,17 тис. Окремо ООН вказує Росію і Білорусь, український кордон із якими перетнули відповідно 2 млн 852,4 тис. і 16,71 тис. осіб, однак після 3 жовтня дані щодо Росії перестали оновлюватися, тоді як щодо Білорусі вони ще давніші [2]. Оскільки країни ЄС оголосили про подовження статусу біженця до березня 2024 р. та враховуючи перебіг військових дій, кількість біженців, на наш погляд, скорочуватися не буде, можливе навіть її збільшення. Навіть поступове обмеження фінансування біженців в деяких країнах, зокрема, зменшення чи відміна виплат в окремих із них, суттєво не змінить показник чисельності українських біженців.

Зазначимо, що українська влада не вимагає декларувати та оподатковувати кошти, надані в інших країнах українцям-біженцям. Декларацію повинен подавати податковий резидент України, який проживає за кордоном; якщо біженець проживає понад 183 дні за кордоном, він декларацію подавати не повинен. Щоб усунути всі непорозуміння, Верховна Рада України до законопроекту № 7632 включить відповідну норму: якщо податковий резидент отримує виключно пільговані доходи, він звільняється від обов'язку подавати декларацію [3]. На наш погляд, такий крок суттєво обмежує надходження відрахувань до бюджету країни від більш ніж 5 млн українців. Водночас це спричиняє нерівність щодо тих українців, які залишилися в Україні та працюють і сплачують податки. З іншого боку, соціальні виплати українським біженцям за кордоном не є заробленими, а є коштами країн, що їх надають. Інша справа, що не всі резиденти – громадяни України за кордоном (які працюють), сплачують податки в Україні та відрахування до фондів соціального страхування.

Найбільшою проблемою та викликом за наслідками евакуації є те, що виїхали діти, молодь, жінки трудового віку. Половина українців, які виїхали за кордон, – діти. Серед дорослих більшість (83%) становлять жінки, переважно (42%) у віці 35-49 років. Загалом 40% біженців хочуть, щоб їхні діти навчалися за кордоном. Різна політика країн приводить до різної адаптації українців до ринку праці. У Німеччині працюють лише 15% біженців, в Італії – 12%, Польщі – 41%, Чехії – 47% [4]. За оптимістичними даними, більш ніж

половина українців можуть повернутися на Батьківщину, хоча це теж небагато. На наш погляд, повернеться менше половини, можливо, навіть одна третина. Українці активно шукають роботу за кордоном. Вони самі є цінним трудовим ресурсом і з огляду на вік, і з огляду на характеристики. Значна частина евакуантів планує подальшу освіту та життя дітей пов'язати з іншими країнами, тобто не планують повертатись. Особливо це стосується окупованих регіонів, адже населенню звідти вкрай важко повертатися на рідні території. Для України це катастрофічна ситуація, адже конкурувати, наприклад, із ЄС щодо повернення своїх громадян вкрай важко.

Слід урахувати, що у проєкті держбюджету на 2023 р. оприлюднили вражаючі цифри чисельності населення в Україні. Станом на 1 січня 2022 р. в Україні проживало 34,5 млн, причому цей показник не враховує зовнішню міграцію значної частини населення, що почалася після початку війни, оскільки наразі в Україні практично відсутня повна статистична інформація [5]. Враховуючи кількість українських біженців, і це тільки зареєстрованих, орієнтовна чисельність українців становить 28 млн. І це теж відносне число, що коливається в межах 26,5-28 млн. осіб (враховуючи міграцію поза ЄС та тих осіб, які не отримали статус біженця або виїхали на роботу за кордон до початку військової агресії РФ у 2022 р.).

Отже, Україна стикнулася з найбільшою демографічною кризою за останні декілька століть та з безпрецедентною демографічною проблемою з часів проголошення незалежності. Екзистенційна війна, що відбувається на наших теренах, стосовно збереження української державності та країни стала також і крайньою межею у зрізі демографічного виміру, адже поріг невідтворюваності було пройдено ще до війни. Таким чином, перед українською державою постає питання щодо повернення українців, здійснення відбудови та реформ після перемоги задля створення сприятливих економічних умов та подальшого збільшення чисельності громадян.

Список використаних джерел

1. Ukraine Refugee Situation. *Operational data portal*. URL : https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.228732760.514168680.1646989952-176134281.1646551413.
2. Кількість українських біженців зі статусом тимчасового захисту в Європі вперше перевищила 5 млн. *Interfax-УКРАЇНА*. URL : <https://interfax.com.ua/news/general/901520.html>.
3. Гетманцев пояснив, хто з українських біженців має подавати декларацію про доходи. *Слово і діло*. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2023/04/10/novyna/suspilstvo/hetmancev-poyasnyv-xto-ukrayinskyx-bizhencziv-maye-podavaty-deklaracziyu-pro-doxody>.
4. Що стимулюватиме українських біженців повернутися додому. *Економічна правда*. URL : <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/03/20/698183/>.
5. Проєкт Закону про Державний бюджет України на 2023 рік. *Урядовий портал*. URL : <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-derzhavniy-byudzheth-ukraini-na-2023-rik>.